

Norbert Rogosz

Udział i rola cezarian w zamachu na G. Juliusza Cezara (15 marca 44 roku)

Wiek i Stare i Nowe 1(6), 39-56

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Udział i rola cezarian w zamachu na G. Juliusza Cezara (15 marca 44 roku)*

G. Juliusz Cezar utracił życie ok. południa 15 marca 44 roku w czasie posiedzenia senatu. Odbywało się ono w Kurii Pompejusza, a jego przedmiotem miało być przyznanie Cezarowi tytułu królewskiego, którego mógłby używać poza granicami Italii. By do tego nie dopuścić, sprzysiężeni senatorowie zamordowali go wkrótce po jego przybyciu na miejsce obrad¹. W zorganizowanym w tym celu spisku uczestniczyło ok. 60 polityków². Wśród nich dominowali wrogowie dyktatora, występujący przeciwko niemu już w latach 49—45, w trakcie

* Daty wymienione w tekście niniejszego artykułu odnoszą się do czasów przed Chrystusem.

¹ Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Suet., Iul. 80, 4; 82, 1; Plut., Caes. 64, 2; 66, 1; 3—7; Brut. 16, 1—17, 4; App., B.C. II, 113, 470; 114, 476; 116, 489—117, 493; Cass. Dio XLIV, 19, 1—20, 2. Por. też: Cic., Ad Att. XIV, 14, 2; 21, 3; Ad fam. XI, 8, 1; XII, 1, 1; Phil. II, 11, 25; E. Meyer: *Caesars Monarchie und das Principat des Pompejus*. Stuttgart—Berlin 1922, s. 540—543; P. Stein: *Die Senatssitzungen der Ciceronischen Zeit* (68—43). Münster 1930, s. 72; J. Dickinson: *Death of a Republic. Politics and Political Thought at Rome 59—44 B.C.* New York—London 1963, s. 243; E. Betti: *La crisi della repubblica e la genesi del principato in Roma*. Romae 1982, s. 454—455; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat de la République romaine de la guerre d'Hannibal à Auguste*. Rome 1989, s. 161, 166—167, 214, 227—228; M. Jaczynowska: *Dzieje Imperium Romanum*. Warszawa 1995, s. 170; K. Bringmann: *Geschichte der römischen Republik*. München 2002, s. 370—372; A. Ziółkowski: *Historia Rzymu*. Poznań 2004, s. 354.

² Suet., Iul. 80, 3. Mikołaj z Damaszku (Vit. Caes. 19) informuje, że było ich ok. 80. Podobne sugestie zob.: M. Jehne: *Die Ermordung des Dictators Caesar and das Ende der römischen Republik*. In: *Große Verschwörungen. Staatsstreich und Tyrannensturz von der Antike bis zur Gegenwart*. Ed. U. Schulz. München 1998, s. 33—47; E. Baltrusch: *Caesar und Pompeius*. Darmstadt 2004, s. 158, 160, a także: S.L. Utczenko: *Kryzys i upadek republiki w starożytnym Rzymie*. Warszawa 1973, s. 386; T. Łoposzko: *Historia społeczna republikańskiego Rzymu*. Warszawa 1987, s. 319; M. Cary, H.H. Scullard: *Dzieje Rzymu*. T. 1. Warszawa 1992, s. 551.

wojny domowej. Po uzyskaniu od niego wybaczenia, za jego zgodą ponownie włączyli się do życia politycznego³. W gronie zamachowców byli jednak również stronnicy, a nawet bliscy współpracownicy zamordowanego⁴, zawdzięczający mu kariery, związany z nimi awans polityczny, a często także poprawę sytuacji materialnej.

Niniejszy artykuł jest poświęcony wyjaśnieniu roli tej ostatniej grupy spiskowców w zorganizowanym przeciwko Cezarowi sprzysiężeniu oraz dokonanym na nim zamachu.

Antyczni autorzy kwestię tę potraktowali podobnie jak inne problemy wiążące się z omawianymi tu idami marcowymi — nie poświęcili jej więc odpowiedniej uwagi. W rezultacie w ich tekstach niewiele jest informacji na interesujący nas temat. W dodatku większość z nich odnosi się tylko do najślawniejszych cezarian uczestniczących we wspomnianym zamachu⁵. Dane te dotyczą ponadto tylko najlepiej znanych faktów⁶. Teksty starożytne nie przedstawiają zatem zagadnień rozważanych w tym artykule całościowo.

Ze względu na wyraźne wyróżnienie cezarian spośród pozostałych spiskowców oraz stosunkowo liczne, w porównaniu z innymi tekstami antycznymi, wzmianki o różnych aspektach ich udziału w zamachu na Cezara najważniejszą jest relacja Appiana z Aleksandrii⁷. Z podobnych względów wysoko należy również ocenić biografię Cezara autorstwa Swetoniusza⁸. Sporo danych

³ Ich typowymi przedstawicielami byli M. Juniusz Brutus i G. Kasjusz Longinus przewodzący spiskowcom (Nic. Dam., Vit. Caes. 19; Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Suet., Iul. 80, 4; Plut., Caes. 62, 1; 4—5; App., B.C. II, 111, 462—464; 112, 469—113, 474; Flor. II, 13, 93; Cass. Dio XLIV, 13, 1—14, 2; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus*. In: *Vestigia*. Bd. 44. München 1992, s. 99—129, 192—223, 232—236), którzy podobnie jak inni wrogowie również zostali przez Cezara potraktowani łagodnie (Caes., Bell. civ. III, 98, 2; Liv., per. CX; Vell. Pat. II, 52, 4—5; 56, 1; 3; Plut., Caes. 46, 2; 48, 2; 53, 3; 54, 2; 57, 3; 62, 2; App., B.C. II, 88, 380; 111, 464; 112, 468). O jego polityce wobec pokonanych przeciwników zob. np.: C.C. Coulter: *Caesar & Clemency*. „Classical Journal” 1931, 26, s. 513—524; M. Treu: *Zur Clementia Caesaris*. „Museum Helveticum” 1948, 5, s. 197—217; O. Leggewie: *Clementia Caesaris*. „Gymnasium” 1958, 65, s. 17—36.

⁴ Cic., Ad Att. XV, 11, 2; Ad fam. X, 28, 1; XI, 8, 1; XII, 16, 4; Phil. II, 11, 27; Nic. Dam., Vit. Caes. 19; Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Suet., Iul. 80, 4; 81, 4; 82, 1; Plut., Caes. 64; 66, 3—4; Brut. 12, 4—5; 15, 2—3; 17, 1—4; App., B.C. II, 113, 474; Cass. Dio XLIV, 14, 3—4; 18, 2; 19, 1—5; T. Rice Holmes: *The Roman Republic and the Founder of the Empire*. Vol. 3. Oxford 1923, s. 340; W.E. Heitland: *The Roman Republic*. Vol. 3. Cambridge 1923, s. 365—366; L. Piotrowicz: *Dzieje rzymskie*. W: *Wielka historia powszechna*. T. 3. Warszawa 1934, s. 476; K. Christ: *Krise und Untergang der römischen Republik*. Darmstadt 1979, s. 390—392; M. Cary, H.H. Scullard: *Dzieje Rzymu...*, s. 551.

⁵ Najczęściej do D. Brutusa i G. Treboniusza. Innych cezarian dotyczą zdecydowanie rzadziej. Zob. źródła cyt. w przyp. 4.

⁶ Szczególnie wydarzeń, które miały miejsce 15 marca 44 roku, od rana do śmierci Cezara. Zob. źródła cyt. w przyp. 4.

⁷ App., B.C. II, 111—120.

⁸ Suet., Iul. 80—83.

na ten temat zawierają żywoty Cezara, Brutusa i (w o wiele mniejszym stopniu) Antoniusza, napisane przez Plutarcha z Cheronei⁹, jak również dzieło Kasjusza Diona¹⁰ i biografia Augusta autorstwa Mikołaja z Damaszku¹¹. Drobne wzmianki o interesującym nas zagadnieniu zawarte zostały w przekazie Wellejusza Paterkulusa i periochach Liwiuszowego dzieła¹². We współczesnej omawianym faktom korespondencji Cycerona zachowało się tylko kilka szczegółowych, ale oryginalnych, nigdzie niepowtórzonych informacji¹³. Podobne wiadomości znajdują się w drugiej filipice¹⁴.

Uczestnictwu cezarian w zamachu na G. Juliusza Cezara niewiele uwagi poświęcili też historycy współcześni. Widoczne jest to zwłaszcza w opracowaniach dotyczących idów marcowych z 44 roku. Udział współpracowników zamordowanego w tym wydarzeniu akcentują tylko niektórzy, np.: H. Geremek, R. Étienne, R.H. Storch, M. Jehne¹⁵. Wielu, np.: J.P.V.D. Balsdon, W. Schmitthenner, H. Gugel, L. Hayne, zaledwie o tym wspomina¹⁶. Zwykle jeżeli badacze interesowali się bliżej spiskowcami, to albo wszystkimi, albo ich przywódcami bądź też najbardziej znanymi wrogami Cezara spośród nich, np. M. Juniuszem Brutusem i G. Kasjuszem Longinusem¹⁷. Podobne tendencje można zaobserwować w biografiami Cezara¹⁸, pracach poświęconych różnym aspektom działalności politycznej M. Brutusa¹⁹, kryzy-

⁹ Plut., Caes. 64; 66; Brut. 10—17; Ant. 13, 1—2.

¹⁰ Cass. Dio XLIV, 13—17.

¹¹ Nic. Dam., Vit. Caes. 19—24.

¹² Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3.

¹³ Cic., Ad Att. XV, 11, 2; Ad fam. X, 28, 1; XI, 8, 1; XII, 16, 4.

¹⁴ Cic., Phil. II, 11, 25; 27.

¹⁵ H. Geremek: *Spisek Brutusa*. „Meander” 1955, nr 10, s. 307; R. Étienne: *Les Ides de Mars: L'assassinat de César ou la dictature?* Paris 1973, s. 153—156; R.H. Storch: *Relative Deprivation and the Ides of March: Motive for Murder*. „Ancient History Bulletin” 1995, 9, s. 48; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 42—44.

¹⁶ J.P.V.D. Balsdon: *The Ides of March*. „Historia” 1958, 7, s. 82, 85; W. Schmitthenner: *Das Attentat auf Caesar am 15 März 44 v. Chr.* „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” 1962, 13, s. 692; H. Gugel: *Caesars Tod (Sueton, Div. Iul. 81, 4—82, 3). Aspekte zur Darstellungskunst und zum Caesarbild Suetons*. „Gymnasium” 1970, 77, s. 13—16; L. Hayne: *Caesar the Politician*. „Ancient History” 1995, 25, s. 36.

¹⁷ Widać to nawet w opracowaniach napisanych przez historyków podkreślających udział cezarian w spisku i zamachu na Cezara. Zob. literaturę cyt. w przyp. 15. Por. też: P. Ribbeck: *Senatores Romani, qui fuerint Idibus Martiis anni a. u. c. 710*, Diss. Berlin 1899; R.E. Smith: *The Conspiracy and the Conspirators*. Greece and Rome 1957, s. 58—70; S. Lichański: *O Cezarze i cesarobójcach*. „Wież” 1962, nr 5, s. 59—74.

¹⁸ M. Gelzer: *Caesar. Der Politiker und Staatsmann*. Wiesbaden 1960, s. 301, 304—305; J. Carcopino: *Jules César*. Paris 1968, s. 562—564; H. Gesche: *Caesar*. Darmstadt 1976, s. 172; W. Dahlheim: *Julius Cäsar*. München—Zürich 1987, s. 190—194; M. Jehne: *Caesar*. München 1997, s. 115—117; L. Canfora: *Giulio Cesare*. Roma—Bari 1999, s. 359—367.

¹⁹ M. Gelzer: *M. Junius Brutus, der Caesarmörder*, 53. In: *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Bd. 10. Stuttgart 1917, szp. 988—993; H. Bengtson:

sowi i upadkowi Republiki w Rzymie²⁰ czy w dziełach o syntetycznym charakterze²¹.

Uczestników sprzysiężenia zorganizowanego przeciwko G. Juliuszowi Cezarowi oraz dokonanego na nim zamachu nie traktowali jednolicie już starożytni. Autorzy antycznych tekstów źródłowych spośród spiskowców wyraźnie wyróżnili bowiem tych, którzy byli powiązani z Cezarem. Do ich wyodrębnienia nie posłużyły im kryteria ściśle polityczne. Nie określali więc ich jako cezarian czy stronników Cezara. Autor perioch Liwiuszowego dzieła, mówiąc o przywódcach spisku, podkreślał, że wśród nich znajdowali się D. Brutus i G. Treboniusz z „otoczenia Cezara”²². Wellejusz Paterkulus ekspozował natomiast fakt, iż obydwaj poparli plany zabójstwa Cezara, będąc jego „najbliższymi przyjaciółmi”²³. Podobnie kwestię tę ujął Appian, dwukrotnie wskazując, że w spisku i będącym jego konsekwencją zamachu na Cezara brał udział jego przyjaciele²⁴. Plutarch zaś zaakcentował to pośrednio, pisząc bowiem o D. Brutusie, zwrócił uwagę, że Cezar darzył go wielkim zaufaniem²⁵. Z kolei Kasjusz Dion dał do zrozumienia, że polityk ten był związany z Cezarem²⁶.

Podobnie określają spiskowców wywodzących się z otoczenia Cezara niektórzy badacze współcześni. Na przykład H. Geremek sugeruje, że byli to politycy mu bliscy, R.H. Storch wskazuje, że w spisku uczestniczyli politycy zaliczani do przyjaciół Cezara, natomiast M. Jehne eksponuje fakt, że należeli do grona jego długoletnich współpracowników²⁷.

W rezultacie niektórzy badacze (np. H. Geremek czy M. Jaczynowska) do owych bliskich Cezarowi polityków, którzy wzięli udział w jego zamordowaniu, zaliczają m.in. G. Treboniusza i D. Brutusa, już w latach 50.

Zur Geschichte des Brutus. München 1970, s. 15—18; M.L. Clarke: *The Noblest Roman. Marcus Brutus and His Reputation.* London 1981, s. 37—39; E. Wistrand: *The Policy of Brutus the Tyrannicide.* In: *Acta Regiae Societatis Scientiarum et Litterarum Gothoburgensis, Humaniora.* Bd. 18. Göteborg 1981, s. 5 i n.; L. Morawiecki: *Legum ac libertatis auctor et vindex. Marek Juniusz Brutus i jego program polityczny.* „Xenia Posnaniensia”. T. 10. Poznań 2001, s. 9.

²⁰ E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 540—543; J. Dickinson: *Death...*, s. 242—243; S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 386—387; K. Christ: *Krise...*, s. 390—392.

²¹ T. Rice Holmes: *The Roman Republic...*, s. 340—344; W.E. Heitland: *The Roman Republic...*, s. 365—366; L. Piotrowicz: *Dzieje...*, s. 475—476; M. Cary, H.H. Scullard: *Dzieje Rzymu...*, s. 551; M. Jaczynowska: *Dzieje Imperium Romanum...*, s. 170; K. Bringmann: *Geschichte...*, s. 370—372; A. Ziółkowski: *Historia...*, s. 354.

²² Liv., per. CXVI (przeł. M. Brożek).

²³ Vell. Pat. II, 56, 3 (przeł. E. Zwolski).

²⁴ App., B.C. II, 111, 464 — „przyjaciele”; 113, 474 — „najbliżsi przyjaciele” (przeł. L. Piotrowicz).

²⁵ Plut., Caes. 64, 1; Brut. 12, 4.

²⁶ Cass. Dio XLIV, 18, 1. Por.: Cass. Dio XLIV, 14, 4.

²⁷ H. Geremek: *Spisek...*, s. 307; R.H. Storch: *Relative Deprivation...*, s. 48; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 42.

współpracujących z wszystkimi triumwirami lub z Cezarem, a obok nich M. Juniusza Brutusa, w latach drugiej wojny domowej walczącego przeciwko Cezarowi po stronie Gn. Pompejusza i sprzymierzonych z nim obrońców Republiki²⁸. Do kręgu polityków bliskich Cezarowi M. Brutus dostał się jednak dopiero po przegranej przez Pompejusza bitwie pod Farsalos, kiedy zwycięzca — podobnie jak innym pokonanym przeciwnikom — wybaczył mu, obdarzył zaufaniem i pozwolił na aktywne uczestnictwo w życiu politycznym²⁹. Mimo tego M. Brutus prawdopodobnie o zbliżenie do Cezara nie zabiegał, zachował wobec niego pewien dystans, okazywanej przyjaźni chyba nie odwzajemniał, a w dodatku pozostał politycznym przeciwnikiem dyktatora³⁰. Zaliczając M. Brutusa do grona senatorów związanych z Cezarem, wspomniane badaczki prawdopodobnie wzięły więc pod uwagę kryteria natury innej niż polityczne, zaniedbując te ostatnie. W rezultacie nie uwzględniły w swych badaniach orientacji politycznej M. Brutusa sprzed bitwy pod Farsalos. Możliwe, że nie uwzględniły jej odpowiednio również w odniesieniu do lat następných, gdyż M. Brutus, mimo że należał do kręgu osób bliskich Cezarowi, nie wyrzekł się republikańskich przekonań, a zwłaszcza dążeń do ratowania zagrożonej Republiki³¹.

Autor niniejszego artykułu, wyodrębniając cezarian spośród uczestników zamachu, do którego doszło w Rzymie 15 marca 44 roku, posłużył się w pierwszej kolejności kryteriami ściśle politycznymi. Dopiero po ich uwzględnieniu wziął pod uwagę fakt, że byli to także senatorowie bliscy Cezarowi, stanowiący jego otoczenie uformowane w ostatnich latach jego życia. W tym świetle cezarianie to ci politycy, którzy od dawna byli związani ze swym protektorem i w różnych konfliktach, czy to politycznych, czy militarnych, w które był on zaangażowany, zwłaszcza zaś w czasie wojny domowej w latach 49—45, stanęli po jego stronie i wspólnie z nim zwalczali Gn. Pompejusza oraz sprzymierzonych z nim obrońców Republiki, a pod koniec życia Cezara należeli do grona jego przyjaciół i zarazem współpracowników. Tych senatorów z tego kręgu, którzy w trakcie wojny domowej utożsamiali się i współdziałali z jego nieprzyjaciółmi, a pogodzili się z nim dopiero po doznanych klęskach i uzy-

²⁸ H. Geremek: *Spisek...*, s. 307. Szerzej o przebiegu karier D. Brutusa i G. Treboniusza oraz ich związkach z Cezarem patrz s. 44—46. Omówienie powiązań i kariery M. Juniusza Brutusa: M. Gelzer: *M. Junius Brutus...*, szp. 973—1020; H. Bengtson: *Zur Geschichte...*; M.L. Clarke: *The Noblest Roman...*; E. Wistrand: *The Policy...*; L. Morawiecki: *Legum...*

²⁹ Caes., *Bell. civ.* III, 98, 1—2; Suet., *Iul.* 75, 2—3; Plut., *Caes.* 48, 2; 53, 3; 54, 1; App., *B.C.* II, 80, 336; Flor. II, 13, 50; Cass. Dio XLI, 62, 1—6. Por. też: Vell. Pat. II, 52, 4; Plut., *Caes.* 46, 2; 54, 2; 62, 1—2; Brut. 4—6; M. Gelzer: *M. Junius Brutus...*, szp. 980—981.

³⁰ Najlepszym tego dowodem było zorganizowanie przeciwko niemu spisku, uwięźczonego zamachem w dniu 15 marca 44 roku. Zob.: Nic. Dam., *Vit. Caes.* 19—24; Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Suet., *Iul.* 80, 3—4; Plut., *Caes.* 62; Brut. 10—17; App., *B.C.* II, 111, 464; 112, 466—113, 474; Cass. Dio XLIV, 13, 1—19, 5. Zob. też literaturę cyt. w przyp. 19.

³¹ Akcentują to niektórzy antyczni autorzy: Plut., Brut. 10; App., *B.C.* II, 112, 466—113, 473.

skaniu od niego wybaczenia, mimo że formalnie nawiązali z nim współpracę, uczestniczyli za jego przyzwoleniem w życiu politycznym oraz byli zaliczani do grona bliskich mu osób, jak np. M. Juniusz Brutus, autor artykułu do cezarian nie zalicza.

Podobnie problem ten ujął Appian z Aleksandrii. Pisząc o przywódcach spisku wymierzonego przeciwko Cezarowi, bardzo wyraźnie zaznaczył, że M. Brutus oraz G. Kasjusz byli w czasie wojny domowej stronnikami Gn. Pompejusza, natomiast D. Brutusa określił jako pochodzącego z kręgu najbliższych przyjaciół Cezara³². W innym fragmencie swego tekstu, wspominając o organizowaniu owego sprzysiężenia i pozyskiwaniu przez M. Brutusa i G. Kasjusza kolejnych jego uczestników, precyzyjnie stwierdził, że szukali ich wśród swoich przyjaciół, a także wśród polityków tworzących grono przyjaciół Cezara³³.

W tym świetle do cezarian, którzy uczestniczyli w zamachu zorganizowanym na G. Juliusza Cezara, w pierwszej kolejności należy zaliczyć D. Juniusza Brutusa Albinusa³⁴. Podobnie czynią inni badacze, np. H. Geremek, R. Étienne, R.H. Storch, M. Jehne, a także H. Gugel, W. Schmitthenner czy L. Hayne³⁵. Z Cezarem D. Brutus był już związany w pierwszej połowie lat 50. W czasie walk z Wenetami w 56 roku dowodził jego flotą w stoczony z nimi bitwie morskiej pod Quiberon³⁶. W 52 roku piastował stanowisko prefekta, służąc pod komendą Cezara w Galii³⁷. Po wybuchu wojny domowej w 49 roku był jego legatem. Między innymi kierował wtedy operacjami floty podczas oblężenia Massalii³⁸. W latach 48—46, przypuszczalnie w randze propretora, z ra-

³² App., B.C. II, 111, 464.

³³ Ibidem, II, 113, 473—474.

³⁴ Słuszność takiego stanowiska potwierdzają liczne informacje źródłowe: Cic., Ad Att. XV, 11, 2; Phil. II, 11, 26; Nic. Dam., Vit. Caes. 19; Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Suet., Iul. 80, 4; Plut., Caes. 64, 1; Brut. 12, 4—5; App., B.C. II, 111, 464; 113, 474; Cass. Dio XLIV, 14, 3—4.

³⁵ H. Geremek: *Spisek...*, s. 307; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 254; R.H. Storch: *Relative Deprivation...*, s. 48; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 42; W. Schmitthenner: *Das Attentat...*, s. 692; H. Gugel: *Caesars Tod...*, s. 13—14; L. Hayne: *Caesar...*, s. 36.

³⁶ Caes., Bell. Gall. III, 11, 5—16, 4; Cass. Dio XXXIX, 40—43; Oros. VI, 8, 7—16; W. Druermann, P. Groebe: *Geschichte Roms in seinem Übergange von den republikanischen zur monarchischen Verfassung*. Bd. 3. Leipzig 1906, s. 628, 696, 698; Bd. 4. Leipzig 1908, s. 13; B. Szubelak: *Rzymska a barbarzyńska flota w bitwie pod Quiberon w 56 r. p.n.e.* W: *Morze w Imperium Rzymu*. Red. J. Jundziłł. Bydgoszcz 1993, s. 33—36.

³⁷ Cees., Bell. Gall. VII, 9, 2; 87, 1; T.R.S. Broughton: *The Magistrates of the Roman Republic*. Vol. 2: 99 B.C. — 31 B.C. New York 1952, s. 239; ibidem, Vol. 3: *Supplement*. Atlanta 1986, s. 112.

³⁸ Cees., Bell. civ. I, 36, 5; 56, 1—58, 5; II, 1—7; 22; Liv., per. CX; Luc. III, 509—762; Flor. II, 13, 25; Cass. Dio XLI, 19, 21, 3; B. Schleussner: *Die Legaten der römischen Republik*. München 1978, s. 238; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 267; ibidem, Vol. 3, s. 112—113. Omówienie działań wojennych w trakcie oblężenia Massalii: M. Clerc: *La bataille navale de Tauroentum*. In: *Mélanges G. Perrot*. Paris 1903, s. 45—51; E. Davin: *Un bimillénaire: Le combat naval de Tauroentum (49 avant J.C.)*. In: „Bulletin de l'Association G. Budé” 1952,

mienia Cezara zarządzał Galią Zaalpejską (Narbońską). Na jej obszarze dowodził też stacjonującymi tam wojskami³⁹. W 45 roku prawdopodobnie sprawował urząd pretora, a w 44 roku w randze prokonsula otrzymał zarząd nad Galią Przedalpejską⁴⁰.

Wątpliwości nie budzi także G. Treboniusz, drugi wybitny cezarianin uczestniczący w spisku wymierzonym przeciwko swemu przemożnemu proktorowi. Jednoznacznie potwierdzają to bowiem autorzy antycznych tekstów⁴¹. Zgodni co do tego są także badacze współcześni, np.: H. Geremek, J.P.V.D. Balsdon, H. Bengtson, R. Étienne, R.H. Storch czy M. Jehne⁴². W 55 roku G. Treboniusz piastując godność trybuna ludowego, ściśle współpracował z triumwirami. Przewodził wtedy ustawę nadającą Gn. Pompejuszowi na 5 lat prowincje hiszpańskie, a M. Licyniuszowi Krassusowi na ten sam okres Syrię⁴³. Od 54 roku ściśle związał się z Cezarem. Przez szereg lat służył pod jego dowództwem w Galii jako legat⁴⁴. Po wybuchu wojny domo-

s. 70—83; I. Opelt: *Die Seeschlacht vor Massalia bei Lucan*. „Hermes” 1957, 85, s. 435—445; T. Łoposzko: *Starożytne bitwy morskie*. Gdańsk 1992, s. 355—358; B. Szubelak: *Aspekt wojenno-morski działalności cezarian pod Massalią w 49 r. p.n.e.* W: *Morze w kulturze starożytnych Greków i Rzymian*. Red. J. Rostropowicz. Opole 1995, s. 261—265. Por. też: N. Rogosz: *Polityczno-strategiczne aspekty działań morskich w pierwszym okresie drugiej wojny domowej (marzec—kwiecień 49 r. p.n.e.)*. W: *Morze w kulturze...*, s. 247, 253—254.

³⁹ Liv., per. CXIV, App., B.C. II, 48, 197; W. Drumann, P. Groebe: *Geschichte Roms...* Bd. 3, s. 698; Bd. 4, s. 14; W. Feemster Jashemski: *The Origins and History of the Proconsular and the Proprætorian Imperium to 27 B.C.* Chicago 1950, s. 144; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 281, 291, 301; Vol. 3, s. 112—113. Według M. Crowforda (*Roman Republican Coinage*. Vol. 1. Cambridge 1974, s. 466—467, No. 450—451) w 48 roku był w Rzymie. Galią Narbońską zarządzał zaś w latach 47—46.

⁴⁰ T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 307, 328—329; Vol. 3, s. 113. Zob. też: W. Drumann, P. Groebe: *Geschichte Roms...* Bd. 3, s. 698; Bd. 4, s. 14; W. Feemster Jashemski: *The Origins...*, s. 150; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 154.

⁴¹ Cic., Ad fam. XII, 16, 4; Phil. II, 11, 27; Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Plut., Brut. 17, 1; App., B.C. II, 113, 474; Cass. Dio XLIV, 14, 3—4.

⁴² H. Geremek: *Spisek...*, s. 307; J.P.V.D. Balsdon: *The Ides...*, s. 82; H. Bengtson: *Zur Geschichte...*, s. 17; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 154—155; R.H. Storch: *Relative Deprivation...*, s. 48; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 42. Por. też: M.L. Clarke: *The Noblest Roman...*, s. 39.

⁴³ Cic., Ad Att. IV, 9, 1; Liv., per. CV; Vell. Pat. II, 46, 2; Plut., Pomp. 52, 3; Crass. 15, 5; Cat. Min. 43, 1; Cass. Dio XXXIX, 33, 36; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 217; Vol. 3, s. 207. O Treboniuszu: F. Münzer: *C. Trebonius*, 6. In: *Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. 2 Reihe, Hlb. 12. Stuttgart 1937, szp. 2274—2282. Podstawowe dane o jego trybunacie: G. Niccolini: *I fasti dei tribuni della plebe*. Milano 1934, s. 309—310; P.J.J. Vanderbroeck: *Popular Leadership and Collective Behavior in the Late Roman Republic (ca 80—50 B.C.)*. Amsterdam 1987, s. 207; L. Thommen: *Das Volkstribunat der späten römischen Republik*. In: *Historia Einzelschriften*. H. 59. Stuttgart 1989, s. 101—102; N. Rogosz: *Polityczna rola senatu w Republice Rzymskiej w latach 59—55*. Katowice 2004, s. 300—302. Na temat *lex Trebonia*: G. Rotondi: *Leges publicae populi Romani*. Hildesheim 1962, s. 408.

⁴⁴ Cic., Ad Q. fr. III, 1, 9; Caes., Bell. Gall. V, 17, 2; 24, 3; VI, 33; 40, 4; VII, 11, 2; 81, 6; Hirt., Bell. Gall. VIII, 6, 1; 11, 1; 14, 1; 46, 4; 54, 4; B. Bartsch: *Die Legaten der römischen Re-*

wej w 49 roku dowodził oblężeniem Massalii⁴⁵. W następnym roku sprawował w Rzymie urząd pretora miejskiego⁴⁶, a w latach 47—46 w randze prokonsula zarządzał z ramienia Cezara Hiszpanią Dalszą. W latach 46—45 znowu pełnił funkcję legata Cezara⁴⁷. W tym ostatnim roku został konsulem zastępczym⁴⁸.

Z Cezarem związany był również kolejny uczestnik wymierzonego przeciwko niemu spisku, mianowicie L. Minucjusz Bazylus. Potwierdza to Appian. Podobnie uważa wielu współczesnych badaczy, np.: H. Geremek, R. Étienne, R.H. Storch, S.L. Utczenko czy M. Jehne⁴⁹. W 55 roku prawdopodobnie uzyskał kwesturę, a w 53 roku został legatem Cezara. Był nim do 48 roku. Wtedy Cezar obdarzył go funkcją prefekta obozowego⁵⁰. W 45 roku osiągnął preturę⁵¹.

Być może urząd ten objął wtedy również kolejny cezarianin uczestniczący w zamachu na życie Cezara — L. Tylliusz Cymber. Do spiskowców zaliczają go zaś i autorzy antyczni, i historycy współcześni, np. H. Geremek, R. Étienne, R.H. Storch czy S.L. Utczenko⁵².

Według starożytnych dziejopisarzy oraz H. Geremek, J.P.V.D. Balsdona, H. Gugela, H. Bengtsona i S.L. Utczenki cezarianinem był również G. Serwiliusz Kaska, kolejny zamachowiec znany z udziału w wydarzeniach, które rozegrały się podczas obrad senatu w idy marcowe 44 roku w Kurii Pompejusza.

publik vom Tode Sullas bis zum Ausbruche des zweiten Bürgerkrieges. Breslau 1908, s. 48—49; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 226, 232, 239, 245, 253; B. Schlessner: *Die Legaten...*, s. 236.

⁴⁵ Cic., *Ad Att.* VIII, 3, 7; *Caes.*, *Bell. civ.* I, 36, 4; II, 1—16; 22; *Liv.*, per. CX; *Cass. Dio* XLI, 19, 3; *Oros.* VI, 15, 6; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 269—270. Por. literaturę cyt. w przyp. 38.

⁴⁶ T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 273—274.

⁴⁷ Cic., *Ad fam.* XV, 20; 21; *Phil.* II, 14, 34; *Inc. Auct.*, *Bell. Alex.* 64, 2; *Bell. Hisp.* 7, 4; 12, 2; *Plut.*, *Ant.* 13, 1—2; *Cass. Dio* XLIII, 29, 3; B. Bartsch: *Die Legaten...*, s. 49; W. Feemster Jashemski: *The Origins...*, s. 127; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 289, 299; B. Schlessner: *Die Legaten...*, s. 236.

⁴⁸ Cic., *Phil.* XI, 2, 5; *Vell. Pat.* II, 69, 1; *Suet.*, *Iul.* 76, 2; *Cass. Dio* XLIII, 46, 2; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 305.

⁴⁹ App., *B.C.* II, 113, 474; H. Geremek: *Spisek...*, s. 307; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 153—154; S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 387; R.H. Storch: *Relative Deprivation...*, s. 48; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 38.

⁵⁰ B. Bartsch: *Die Legaten...*, s. 56; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 217, 231, 239, 244, 253, 268, 282, 592; Vol. 3, s. 143.

⁵¹ T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 307; Vol. 3, s. 143.

⁵² Cic., *Phil.* II, 11, 27; *Nic. Dam.*, *Vit. Caes.* 24; *Suet.*, *Iul.* 82, 1; *Plut.*, *Caes.* 66, 3—4; *Brut.* 17, 2; App., *B.C.* II, 113, 474; 117, 491; H. Geremek: *Spisek...*, s. 307; H. Gugel: *Caesars Tod...*, s. 15—16; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 156; S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 387; R.H. Storch: *Relative Deprivation...*, s. 48. Dane na temat ewentualnej pretury Cymbra w 45 roku: F. Münzer: *L. Tullius Cimber*, 5. In: *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. 2 Reihe, 11 Hlb. Stuttgart 1936, szp. 1039; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 307; Vol. 3, s. 205.

W tym roku osiągnął on jednak dopiero trybunat ludowy⁵³. W porównaniu z wymienionymi już stronnikami zamordowanego dyktatora należał do młodszej generacji polityków. Podobnie brat Gajusza — P. Serwiliusz Kaska, który ten sam urząd pełnił dopiero w 43 roku⁵⁴.

Kolejnego uczestnika idów marcowych z 44 roku — Serw. Sulpicjusza Galby, Appian z Aleksandrii nie zalicza do cezarian, lecz do kręgu polityków zgrupowanych wokół M. Juniusza Brutusa i G. Kasjusza Longinusa. Z Cezarem kojarzą go natomiast historycy współcześni (np. R. Étienne, S.L. Utczenko czy L. Hayne)⁵⁵, ponieważ senator ten we wcześniejszych latach był z nim związany bardzo długo. W czasie walk toczonych z Gallami w latach 58—56 pełnił funkcję jego legata. W 54 roku uzyskał preturę⁵⁶. Kandydował nawet — jako protegowany Cezara — do konsulatu na 49 rok, ale bez powodzenia⁵⁷. Później jego drogi z Cezarem rozeszły się do tego stopnia, że związał się z kręgiem polityków ukształtowanym wokół jego najbardziej znanych zabójców.

Innych cezarian będących uczestnikami sprzysiężenia przeciwko G. Juliuszowi Cezarowi nie znamy. Nie można wykluczyć, że było ich więcej⁵⁸, jednak poza już wymienionymi, kolejnych w antycznych tekstach źródłowych nie odnotowano.

⁵³ Cic., Phil. II, 11, 27; Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Suet., Iul. 82, 1; Plut., Caes. 66, 4; Brut. 17, 2—3; App., B.C. II, 117, 492; H. Geremek: *Spisek...*, s. 307; J.P.V.D. Balsdon: *The Ides...*, s. 85; H. Gugel: *Caesars Tod...*, s. 16; H. Bengtson: *Zur Geschichte...*, s. 15; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 156; S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 387. Podstawowe wiadomości o jego trybunacie ludowym podają: G. Niccolini: *I fasti...*, s. 346 i n.; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 325; Vol. 3, s. 194—195; L. Thommen: *Das Volkstribunat...*, s. 262.

⁵⁴ Cic., Phil. II, 11, 27; Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Suet., Iul. 82, 1; Plut., Caes. 66, 4; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 156; S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 387; R.H. Storch: *Relative Deprivation...*, s. 48. O jego trybunacie: G. Niccolini: *I fasti...*, s. 354 i n.; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 340; Vol. 3, s. 194—195; L. Thommen: *Das Volkstribunat...*, s. 262.

⁵⁵ App., B.C. II, 113, 474. Inni autorzy antyczni w związku z idami marcowymi z 44 roku o Galbie nie wspominają. Stanowiska badaczy współczesnych: R. Étienne: *Les Ides...*, s. 156; S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 387; L. Hayne: *Caesar...*, s. 36.

⁵⁶ B. Bartsch: *Die Legaten...*, s. 44—45; B. Schleussner: *Die Legaten...*, s. 237; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 199, 205, 212; Vol. 3, s. 201; F.C. Brennan: *The Praetorship in the Roman Republic*. Vol. 1—2. Oxford 2000, s. 755.

⁵⁷ Hirt., Bell. Gall. VIII, 50, 4; A. Neuendorff: *Die römischen Consulwahlen von 78—49 v. Chr.* Breslau 1913, s. 77—78; J. Linderski: *Rzymskie zgromadzenie wyborcze od Sulli do Cezara*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, s. 154; A. Jakobson: *Elections and Electionnering in Rome. A Study in the Political System of the Late Republic*. In: *Historia Einzelschriften*. H. 128. Stuttgart 1999, s. 176. Por. też: N. Rogosz: *Geneza wojny domowej lat 49—48 a jej ujęcie w relacji Aulusa Hirzjusza*. W: „Historia i Współczesność”. T. 6. Red. A. Kunisz. Katowice 1982, s. 11, 18—19.

⁵⁸ Wskazuje na to szacowana na ok. 60 (Suet., Iul. 80, 3), a nawet 80 osób (Nic. Dam., Vit. Caes. 19) liczba spiskowców. Z kolei informacje Appiana (B.C. II, 113, 474—114, 475) mogą być podstawą sugestii, że cezarian wśród nich niekoniecznie musiało być więcej. Por. też: S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 386—387; H. Gesche: *Caesar...*, s. 172; K. Christ: *Krise...*, s. 390—392; M. Cary, H.H. Scullard: *Dzieje Rzymu...*, s. 551; E. Baltrusch: *Caesar...*, s. 158, 160.

Istotnym, a zarazem kontrowersyjnym zagadnieniem godnym rozpatrzenia są przyczyny, które mogły skłonić cezarian do udziału w zamordowaniu ich przywódcy.

Przyjmuje się, że spiskowcy uśmiercili Cezara, ponieważ widzieli w tym jedyny sposób uchronienia Rzymian przed przyjęciem przez niego tytułu królewskiego, a w dalszej kolejności zlikwidowaniem Republiki⁵⁹. O ile w odniesieniu do zamachowców niepowiązanych z Cezarem, zwłaszcza M. Juniusza Brutusa czy G. Kasjusza Longinusa, wyjaśnienie takie można przyjąć, to gdy szukamy motywów, które do zamordowania Cezara skłoniły jego politycznych współpracowników, ustalenia te nie wystarczają. Jeżeli bowiem cezarianie uczestniczący w zorganizowanym przeciwko niemu spisku dążyli do ocalenia Republiki, dlaczego akceptowali i wspomagali, niektórzy przez szereg lat, działania wzmacniające jego pozycję w państwie, rozpoczęcie przez niego wojny domowej w 49 roku, a później wprowadzenie jednowładztwa? Oczywiście, można stwierdzić, że wspierali go, dopóki nie przekroczył pewnej granicy, poza którą jego polityki nie można już było tolerować. Gdy więc stało się jasne, że dąży do zlikwidowania republikańskiej formy rządów, zdecydowali się wystąpić przeciw niemu. Podobne poglądy lansują np. L. Piotrowicz oraz A. Ziółkowski⁶⁰.

Wyjaśnienie takie jednak nie zadowala. Trzeba by bowiem przyjąć, że cezarianie uczestniczący w zamachu na Cezara byli idealistami, dla republikańskich idei działającymi na własną szkodę. Występując bowiem przeciwko swemu protektorowi, narażali na szwank wszystko, co dzięki powiązaniom z nim osiągnęli w poprzednich latach. Takiej postawy nie potwierdzają jednak dotyczące ich informacje. Dowodzą one natomiast, że Cezara nie wspierali dla pięknych i wzniosłych idei, lecz dla wymiernych, materialnych i politycznych ko-

⁵⁹ Podstawą takiego stanowiska są stosunkowo liczne informacje źródłowe: Cic., Ad Att. XIV, 14, 2; Ad fam. XI, 8, 1; XII, 1, 1; Phil. II, 11, 26—27; Nic. Dam., Vit. Caes. 20—21; Liv., per. CXVI; Suet., Iul. 79; Plut., Caes. 60, 1—61, 5; App., B.C. II, 107, 444—447; 108—110; 113; Cass. Dio XLIV, 1—11. Nieco inne sugestie antycznych autorów w tej sprawie: Cic., Ad fam. XI, 2, 3; Nic. Dam., Vit. Caes. 19; Vell. Pat. II, 56, 3; 57, 1; Suet., Iul. 76—78; Plut., Caes. 57, 2—3; App., B.C. II, 106. Por.: E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 444—472; L. Piotrowicz: *Dzieje...*, s. 475; S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 377—386; M. Jaczynowska: *Dzieje Imperium Romanum...*, s. 170; A. Ziółkowski: *Historia...*, s. 354. M. Cary i H.H. Scullard (*Dzieje Rzymu...*, s. 549—550) negują zamiar przyjęcia tytułu królewskiego przez Cezara. Zob. też: M.E. Deutsch: *I am Caesar, not Rex*. „Classical Philology” 1928, 23, s. 394—398; W. Allen: *Caesar's Regnum* (Suet., Iul. 9, 2). „Transactions and Proceedings of the American Philological Association” 1953, 84, s. 227—236; D. Schlinkert: *Den Sieger ehren. Der Diktator Caesar und der Senat nach Pharsalos*. In: *Althistorisches Kolloquium aus Anlaß des 70. Geburtstages von J. Bleicken 29—30 November 1996 in Göttingen*. Eds. T. Hantos, G.A. Lehmann. Stuttgart 1998, s. 153—186.

⁶⁰ L. Piotrowicz: *Dzieje...*, s. 475; A. Ziółkowski: *Historia...*, s. 354. Inni badacze, np.: M. Cary i H.H. Scullard (*Dzieje Rzymu...*, s. 551) czy M. Jaczynowska (*Dzieje Imperium Romanum...*, s. 170), sprawę tę postrzegają inaczej.

rzyści⁶¹. Można więc przez analogię przypuszczać, że decydując się na wystąpienie przeciwko dyktatorowi, mogli mieć na względzie nowe profity, być może większe niż te, które były ich udziałem dotychczas. Taki motyw mógł mieć istotny wpływ na postępowanie cezarian, zwłaszcza jeżeli Cezar zawiódł ich oczekiwania⁶².

Wątpliwości wiążące się z motywami, które mogły kierować cezarianami uczestniczącymi w zamachu na Cezara, potwierdzają dodatkowo pewne fakty. Na przykład G. Treboniusz w 45 roku próbował skaptować przeciwko dyktatorowi jego bardzo bliskiego współpracownika M. Antoniusza, jednak bez powodzenia⁶³. Świadczy to o tym, że przynajmniej niektórzy z nich usiłowali Cezara usunąć znacznie wcześniej, nim stało się jasne, że zamierza przyjąć tytuł królewski. W tym świetle republikańskie ideały na pewno nie były jedynym motywem, który pewnych cezarian mógł skłonić do wystąpienia przeciwko swemu przywódcy i protektorowi. Tezę tę zdają się potwierdzać także informacje odnoszące się do innych polityków z tego grona. Powody ich przyłączenia się do spiskowców ukazują one bowiem inaczej.

Zdaniem Swetoniusza, Ser. Sulpicjusz Galba, który pod koniec lat 50. prawdopodobnie należał do grona najbardziej zaufanych współpracowników Cezara⁶⁴, ówczesnego namiestnika prowincji galijskich, a zarazem zdobywcy tzw. *Galia comata*, do sprzysiężenia zorganizowanego przez M. Juniusza Brutusa i G. Kasjusza Longinusa miał się przyłączyć dlatego, że do swego protektora żywił pretensje o to, że ten nie wsparł go odpowiednio, gdy zabiegał o urząd konsula na 49 rok. W rezultacie w trakcie wyborów konsularnych w 50 roku doznał porażki⁶⁵. Z kolei L. Tylliusz Cymber, jak zgodnie poświadczają antyczni autorzy, miał brata na wygnaniu, ponieważ Cezar nie wybaczył mu jego przewinień⁶⁶. Nie można więc wykluczyć, że w tym wypadku przyczyną przystą-

⁶¹ Bardzo dobrze potwierdzają to informacje o przebiegu karier niektórych spośród nich, np. D. Brutusa czy G. Treboniusza. Dalsze korzyści miały im np. zapewnić godności, do których zostali desygnowani na najbliższe lata: T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 576, 627; Vol. 3, s. 112—113, 207.

⁶² Wiadomości poświadczających ich nadzieje na osiągnięcie korzyści po przyłączeniu się do spisku brak. Na to, że Cezar mógł zawiść oczekiwania niektórych swoich współpracowników, wskazują informacje Mikołaja z Damaszku (Vit. Caes. 19). Ponadto podobny przypadek odnoszący się jednak do M. Brutusa i G. Kasjusza. Por. w tym świetle: Vell. Pat. II, 56, 3 oraz App., B.C. II, 112, 466—467.

⁶³ Cic., Phil. II, 14, 34; Plut., Ant. 13, 1—2; J.P.V.D. Balsdon: *The Ides...*, s. 82; J.F.C. Fuller: *Julius Caesare. Man, Soldier and Tyrant*. London 1965, s. 303; H. Bengtson: *Zur Geschichte...*, s. 15.

⁶⁴ Świadczy o tym fakt wyznaczenia go przez Cezara na kandydata do konsulatu na 49 rok: Hirt., Bell. Gall. VIII, 50, 4. Zob. też literaturę cyt. w przyp. 57.

⁶⁵ Suet., Galb. 3, 2; R. Étienne: *Les Ides...*, s. 156. Por.: A. Neuendorff: *Die römischen Konsulwahlen...*, s. 77—78; J. Linderski: *Rzymskie zgromadzenie...*, s. 154; A. Jakobson: *Elections...*, s. 176.

⁶⁶ Suet., Iul. 82, 1. Por.: Nic. Dam., Vit. Caes. 24.

pienia Cymbra do spisku stał się żal do Cezara o utrzymanie wyroku skazującego oraz brak zgody na powrót wygnańca.

O przyłączeniu się niektórych cezarian do spiskowców mogły również zdecydować niespełnione ambicje polityczne⁶⁷. Korzyści będące ich udziałem w zamian za popieranie Cezara oraz długoletnią współpracę z nim nie zawsze były bowiem takie, na jakie liczyli. W rezultacie część z nich mogła dojść do wniosku, że ich kariery (dla każdego Rzymianina, zwłaszcza zaliczanego do arystokracji senatorskiej, mające pierwszorzędne znaczenie) rozwijały się zbyt wolno. Narastaniu rozgoryczenia na tym tle u niektórych z cezarian sprzyjała nieudana rywalizacja o różne stanowiska czy inne godności, do której od czasu do czasu zapewne dochodziło wśród zwolenników dyktatora⁶⁸. Wszystko to mogło być źródłem poczucia krzywdy i skłaniać zawiedzionych do odegrania się na swoim przywódcy, którego — jak można przypuszczać — obwiniali za taki stan rzeczy.

Nie bez znaczenia w podjęciu przez niektórych cezarian decyzji o przyłączeniu się do spiskowców i wzięciu udziału w zamachu na Cezara była polityka personalna dyktatora, zwłaszcza decyzje o obsadzie stanowisk państwowych przez jego współpracowników. Wiadomo bowiem, że w ostatnich latach życia uzyskał on bardzo wielkie wpływy w tym zakresie⁶⁹. W rezultacie, w tej sferze życia politycznego w Rzymie nie działo się nic bez jego wiedzy i aprobaty. Oznacza to, że na przebieg karier współdziałających z nim polityków miał on decydujący wpływ. Niestety, jego zamiary i priorytety dotyczące obsady centralnych urzędów nie zawsze pokrywały się z ich oczekiwaniami czy ambicjami⁷⁰. Możliwe więc, że wśród cezarian dochodziło na tym tle do różnych konfliktów, które zrodziły niezadowolenie z polityki Cezara w tym zakresie. W niektórych przypadkach mogło się to zakończyć potajemną współpracą ze spiskowcami.

Można przypuszczać, że podobne skutki wywołały tarcia innego rodzaju. Analizując skład najbliższego otoczenia Cezara w ostatnich latach jego życia, można dostrzec, że do grona najbliższych mu polityków zaliczali się ci, którzy przyłączyli się do niego i zaczęli z nim aktywnie współpracować stosunkowo późno. I tak, M. Antoniusz, jako jego liczący się współpracownik, dał

⁶⁷ Por. w tym świetle informacje przytoczone przez Mikołaja z Damaszku (Vit. Caes. 19).

⁶⁸ Ibidem. Pozwalają to również sugerować dane zawarte w relacji Wellejusza Paterkulusa (II, 56, 3) dotyczące M. Brutusa i G. Kasjusza, po podjęciu przez Cezara decyzji o desygnowaniu do konsulatu tego pierwszego i odłożeniu czasu sprawowania tej godności przez drugiego z nich.

⁶⁹ Suet., Iul. 41, 2; 79, 1—3; Plut., Caes. 57, 3; 58, 1; 62, 1—2. Zob. też: Nic. Dam., Vit. Caes. 19; Vell. Pat. II, 56, 3; App., B.C. II, 107, 447—448; 112, 466—467; M. Gelzer: *Caesar...*, s. 286—288; J. Carcopino: *Jules César...*, s. 482—485; W. Dahlheim: *Julius Cäsar...*, s. 161, 163, 169—170.

⁷⁰ Pośrednio wskazują na to wiadomości Wellejusza Paterkulusa (II, 56, 3) i Appiana (B.C. II, 111, 466—467) odnoszące się jednak do M. Brutusa i G. Kasjusza, u których decyzje Cezara dotyczące tych spraw również wywołały niezadowolenie.

się poznać pod koniec 50 roku, gdy objął urząd trybuna ludowego⁷¹. Natomiast M. Emiliusz Lepidus dopiero w czasie wojny domowej, w latach 49—45⁷². Mimo tego obydwaj pod koniec życia dyktatora za jego aprobatą zajmowali kluczowe stanowiska w państwie. Tymczasem G. Treboniusz oraz D. Juniusz Brutus, którzy związali się z nim znacznie wcześniej, chociaż również zaliczali się do jego bliskich współpracowników, tak wysokich i znaczących godności nie osiągnęli⁷³. Oczywiście, ich także Cezar desygnował na różne urzędy, ale o mniejszym znaczeniu. W tym świetle można zaryzykować tezę, że w porównaniu z M. Antoniuszem i M. Lepidusem zostali przez dyktatora odsunięci na nieco dalszy plan⁷⁴. Sytuacja taka mogła więc być źródłem napięć i niezadowolenia G. Treboniusza oraz D. Brutusa zaliczanych do tzw. starej gwardii. Niewykluczone, że przyczyniło się to do związania się obydwu ze spiskowcami, chociaż pewności w tej sprawie mieć nie można.

Idąc za tezami Wellejusza Paterkulusa, należy przypuszczać, że motywem skłaniającym do nawiązania przez niektórych cezarian kontaktów, a później współdziałanie z zamachowcami była także niewdzięczność⁷⁵. Niewykluczone, że G. Treboniusz, a być może i pozostali cezarianie uczestniczący w zamachu na swego protektora, jak wynika z informacji odnotowanych w korespondencji Cycerona, przynajmniej w pewnym stopniu dążyli do zdobycia sławy tyranobójców i patriotów, którzy uwolnili Rzymian od tyrana oraz władzy królewskiej, zapewniając im w ten sposób wolność⁷⁶.

Kwestią najbardziej godną rozważenia jest jednak rola cezarian w sprzysiężeniu zorganizowanym przeciwko Cezarowi. Szczególnie ich udział w zamachu w dniu 15 marca 44 roku. Z niektórych wiadomości przytaczanych przez antycznych dziejopisów wynika, że senatorowie związani z zamordowanym wtedy dyktatorem w dużym stopniu wpłynęli wówczas na bieg wydarzeń i przyczynili się

⁷¹ Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 50, 1—4; *Caes. Bell. civ.* I, 1, 1; 2, 7—8; 5, 1—5; 7, 2—5; 8, 1; *Liv.*, per. CX; *Suet.*, *Iul.* 31, 1; *Plut.*, *Caes.* 30, 2; *App.*, *B.C.* II, 33, 130—133; *Cass. Dio* XLI, 1, 2—3; 2, 3; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 258; Vol. 3, s. 20. Zob. też: G. Niccolini: *Ifasti...*, s. 329—335; P.J.J. Vanderbroeck: *Popular Leadership...*, s. 199—200; L. Thommen: *Das Volkstribunat...*, s. 126, 171, 178, 205, 215. Szerzej: N. Rogosz: *Geneza...*, s. 11, 19, 22; Idem: *Stanowisko senatu wobec rywalizacji Pompejusza z Cezarem (1 XII 50 r. — 11 I 49 r. p.n.e.)*. W: *Rzym antyczny. Polityka i pieniądz*. T. 2. Red. A. Kunisz. Katowice 1997, s. 16—18, 24—36.

⁷² Podstawowe wiadomości na ten temat: T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 257, 275, 288, 293—295, 300, 318—319; Vol. 3, s. 7—8.

⁷³ Por. dane o przebiegu karier: M. Antoniusza, M. Emiliusza Lepidusa, G. Treboniusza i D. Brutusa: T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 527, 531, 576, 627.

⁷⁴ Świadczy o tym chociażby porównanie ich karier z osiągnięciami Antoniusza i Lepidusa w tym zakresie na przestrzeni kilku ostatnich lat życia Cezara, np. od 49 do 44 roku włącznie. Zob. literaturę cyt. w przyp. 73.

⁷⁵ *Vell. Pat.* II, 57, 1. Por.: *Vell. Pat.* II, 56, 3; *Nic. Dam.*, *Vit. Caes.* 19; *App.*, *B.C.* II, 112, 469.

⁷⁶ *Cic.*, *Ad fam.* XII, 16, 4. Zob. też w tym kontekście: *Ad Att.* XIV, 14, 2; 21, 3; *Ad fam.* XI, 2, 3; 8, 1; XII, 1, 1; *Phil.* II, 11, 27.

do ostatecznego sukcesu spiskowców⁷⁷. Ich wkład w zamach można rozpatrywać w różnych aspektach. Appian wskazuje, że organizatorzy opisywanego tu sprzyśiężenia, czyli M. Juniusz Brutus i G. Kasjusz Longinus, szukali wśród cezarian polityków odważnych. Z dalszych jego wywodów oraz informacji innych starożytnych autorów można również wnioskować, iż poszukiwali w tym gronie sprzymierzeńców mających już wyrobioną silną pozycję, mogących także wpływać na decyzje czy zachowania Cezara⁷⁸. Chodziło im więc o pozyskanie z tego środowiska ludzi, którzy w planowanym zamachu mogli być przydatni w różny sposób. Dlatego chętnych do współdziałania chcieli sobie zjednać spośród najbliższych współpracowników dyktatora⁷⁹, mających do niego swobodny dostęp. Obydwaj inspiratorzy zamachu w gronie cezarian szukali zatem polityków, którzy jego uczestnikom mogliby zapewnić informacje potrzebne do odpowiedniego zorganizowania tego przedsięwzięcia, zrealizować niektóre kluczowe zadania w jego trakcie, np. pokierować innymi spiskowcami, a zwłaszcza bez zwracania uwagi otoczenia doprowadzić ich w pobliże Cezara. Jeżeli sugestie te są słuszne, wybrani cezarianie mieli w dużej mierze zamachowi na Cezara zapewnić powodzenie.

Z tezą tą korespondują inne informacje znajdujące się w antycznych tekstach. Na przykład autor perioch Liwiuszowego dzieła obok M. Juniusza Brutusa i G. Kasjusza Longinusa do przywódców wymierzonego przeciwko Cezarowi spisku zaliczył D. Juniusza Brutusa i G. Treboniusza⁸⁰. Identyczną rolę wśród sprzyśiężonych przypisał D. Brutusowi także Swetoniusz⁸¹. Natomiast Wellejusz Paterkulus, pisząc o cezarianach uczestniczących w owym spisku, podkreślił, że byli przyjaciółmi Cezara wyniesionymi na szczyt państwowej hierarchii⁸². Prawdopodobnie miał na myśli D. Brutusa oraz G. Treboniusza, gdyż do 44 roku obydwaj osiągnęli stosunkowo wysokie godności⁸³. W rezultacie mogli być zaliczani do

⁷⁷ App., B.C. II, 113, 473—474. Por.: Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Suet., Iul. 80, 4; 81, 4; 82, 1; Plut., Caes. 64, 1—4; 66, 3—4; Brut. 17, 1; App., B.C. II, 111, 464; 115, 481; 117, 490—492; Cass. Dio XLIV, 18—19; H. Gugel: *Caesars Tod...*, s. 13—16; M.L. Clarke: *The Noblest Roman...*, s. 38—39; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 43—44; E. Baltrusch: *Caesar...*, s. 166—169.

⁷⁸ Por. w tym świetle: Nic. Dam., Vit. Caes. 19; Vell. Pat. II, 56, 3; App., B.C. II, 113, 473; 115, 481. Zob. też: Suet., Iul. 81, 4; Plut., Caes. 64, 1—4. Cechą tą odznaczał się np. D. Brutus. Por. w tym kontekście: J.F.C. Fuller: *Julius Caesar...*, s. 304—305; H. Gugel: *Caesars Tod...*, s. 13—14; H. Bengtson: *Zur Geschichte...*, s. 16; M.L. Clarke: *The Noblest Roman...*, s. 38—39; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 43—44; E. Baltrusch: *Caesar...*, s. 166—169.

⁷⁹ App., B.C. II, 111, 473—474. Por.: Liv., per. CXVI; Vell. Pat. II, 56, 3; Suet., Iul. 83, 2; Plut., Caes. 64, 1.

⁸⁰ Liv., per. CXVI. Ich rolę wśród sprzyśiężonych podobnie postrzegają M. Cary i H.H. Scullard (*Dzieje Rzymu...*, s. 551).

⁸¹ Suet., Iul. 80, 4. Podobnie na pozycję D. Brutusa wśród spiskowców zapatruje się E. Baltrusch (*Caesar...*, s. 166—167).

⁸² Vell. Pat. II, 56, 3. Zob. też: Nic. Dam., Vit. Caes. 19.

⁸³ T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 576, 627. Pod tym względem ustępowali jedynie Antoniuszowi i Lepidusowi. Por. tekst na s. 44—46 oraz przyp. 73.

rzymskiej elity. Dzięki związkom z dyktatorem oraz posiadanej pozycji i wpływowi mieli szerokie możliwości działania. Nie bez znaczenia było zaufanie, jakim darzył ich władca. Wymownie świadczą zaś o tym umieszczenie D. Brutusa wśród spadkobierców wyliczonych w testamencie⁸⁴. Takich sprzymierzeńców organizatorzy spisku pożąдали szczególnie. O tym, że nie jest to opinia przesadzona najlepiej świadczą aktywność D. Brutusa i G. Treboniusza oraz pozostałych współpracujących z nimi cezarian zarówno przed, jak i w czasie zamachu na Cezara.

D. Brutus przygotował oddział gladiatorów i ulokował ich w pobliżu planowanego miejsca zamachu, czyli w teatrze Pompejusza, w którym odbywały się wtedy igrzyska ku czci bogini Anny Perenny⁸⁵. Według D. Słapka, owi gladiatorzy byli atutem, który zdecydował o wciągnięciu D. Brutusa do sprysiężenia organizowanego przeciwko Cezarowi. Przypuszczalnie mieli oni spiskowcom zapewnić bezpieczeństwo, na wypadek gdyby wydarzenia potoczyły się inaczej, niż przewidywali. Sugestię tę zdaje się potwierdzać fakt ich wykorzystania w tym właśnie charakterze po zamordowaniu Cezara, na co zwraca uwagę T. Łoposzko. Wskutek bowiem nieprzyjaznego zachowania tłumu zamachowcy byli zmuszeni wycofać się na Kapitol⁸⁶. Nie można więc wykluczyć, że D. Brutus odpowiedzialny był m.in. za zapewnienie spiskowcom w dniu 15 marca 44 roku odpowiedniej ochrony.

Dzięki D. Brutusowi zamach na Cezara mógł w ogóle dojść do skutku. Wiadomo bowiem, że w wyniku zaobserwowania wielu niepomyślnych znaków dyktator — pod wpływem swojej żony — zamierzał 15 marca 44 roku pozostać w domu. Zwołane zaś na ten termin posiedzenie senatu polecił odwołać⁸⁷. Utrzymanie tych decyzji groziło pokrzyżowaniem zamiarów zamachowców. Z ich punktu widzenia wielką zasługą D. Brutusa, co podkreślają autorzy antyczni i badacze współcześni (H. Gugel, M.L. Clarke czy E. Baltrusch), było nakłonienie Cezara do zmiany wydanych już zarządzeń i udania się do senatorów oczekujących na niego w Kurii Pompejusza⁸⁸. Przybycie Cezara na miejsce obrad senatu w wyniku interwencji D. Brutusa umożliwiło więc spiskowcom, chociaż z pewnym opóźnieniem, zrealizowanie swoich zamysłów.

Plutarch w żywocie Cezara przypisał również D. Brutusowi zatrzymanie przed salą obrad senatu M. Antoniusza⁸⁹. Dzięki temu dyktator do Kurii Pompe-

⁸⁴ Suet., Iul. 83, 2; Plut., Caes. 64, 1. Por.: Vell. Pat. II, 56, 3.

⁸⁵ Plut., Brut. 12, 4—5; App., B.C. II, 115, 481. Szerzej na temat tej kwestii: D. Słapek: *Gladiatorzy i polityka. Igrzyska w okresie późnej Republiki Rzymskiej*. Wrocław 1995, s. 98, 174—175.

⁸⁶ App., B.C. II, 120, 503; T. Łoposzko: *Historia społeczna republikańskiego Rzymu*. Warszawa 1987, s. 319—320; D. Słapek: *Gladiatorzy...*, s. 175.

⁸⁷ Nic. Dam., Vit. Caes. 23; Suet., Iul. 81, 1—4; Plut., Caes. 63, 1—7; App., B.C. II, 115, 480—481; Cass. Dio XLIV, 17, 1—18, 1.

⁸⁸ Nic. Dam., Vit. Caes. 23; Suet., Iul. 81, 4; Plut., Caes. 64, 1—4; App., B.C. II, 115, 481; Cass. Dio XLIV, 18, 2; H. Gugel: *Caesars Tod...*, s. 13—14; M.L. Clarke: *The Noblest Roman...*, s. 38; E. Baltrusch: *Caesar...*, s. 168—169.

⁸⁹ Plut., Caes. 66, 3.

jusza, wszedł bez swego najbliższego, a zarazem najważniejszego wtedy współpracownika⁹⁰, co zamachowcom znacznie — jak się należy spodziewać — ułatwiło zadanie. Misję tę prawdopodobnie wykonał jednak nie D. Brutus, lecz G. Treboniusz, jak podał to Plutarch w biografii M. Juniusza Brutusa⁹¹. Tę wersję potwierdzają też w swych dziełach Appian z Aleksandrii i Kasjusz Dion⁹². Być może do tego czynu nawiązał także sam Treboniusz w liście napisanym do M. Tulliusza Cyncerona, wyrażając nadzieję, że ten jego rolę w zamachu na Cezara odpowiednio doceni w dialogu odnoszącym się do tego ważnego i głośnego wydarzenia⁹³.

Z antycznych tekstów źródłowych wynika także, że zaliczani do grona spiskowców cezarianie umożliwili pozostałym uczestnikom spisku zbliżenie się do Cezara na sali obrad⁹⁴. Dzięki powiązaniom z nim podejście sprzymierzonych senatorów do dyktatora wyglądało tak, jakby zamierzali utworzyć wokół niego honorowy orszak. Uczestnikom zamachu ułatwili także nawiązanie z nim bezpośredniego kontaktu. Jako pretekst do tego, na co zwracają uwagę również współcześni historycy (np. H. Gugel, M. Jehne czy E. Baltrusch), wykorzystali fakt, że cezarianin L. Tylliusz Cymber miał brata na wygnaniu, o którego ułaskawienie i odwołanie do Rzymu zamierzał prosić⁹⁵. Podejście do Cezara senatorów towarzyszących petentowi nie wzbudziło więc podejrzeń. Zapewne zostało też zinterpretowane jako próba zapewnienia prośbie Cymbra większej wagi lub wywarcia presji na dyktatora.

L. Tylliusz Cymber dał też współnikom hasło do zaatakowania Cezara, co zgodnie akcentują zarówno autorzy starożytni, jak i badacze współcześni, gdy po jego odmowie wykonał uzgodniony z pozostałymi zamachowcami gest, czyli ściągnął z dyktatora togę⁹⁶. To zaś stanowiło sygnał dla innego cezarianina, P. Serwiliusza Kaski, do zadania Cezarowi — zgodnie z opracowanym planem zamachu — pierwszego ciosu sztyletem⁹⁷. Wywołał on następne, które zaatakowanemu zadali kolejni uczestnicy spisku, co doprowadziło do pozbawie-

⁹⁰ Wskazują na to godności osiągnięte przez Antoniusza za aprobatą Cezara w ostatnich latach jego życia (T.R.S. Broughton: *The Magistrates...* Vol. 2, s. 258, 260, 272, 286—287, 295, 315—316, 531), a zwłaszcza udział i rola w bardzo ważnych dla dyktatora zabiegach o tytuł królewski i związaną z nim władzę: Suet., Iul. 79, 3; Plut., Caes. 61, 1—4; Ant. 8; 12.

⁹¹ Plut., Brut. 17, 1.

⁹² App., B.C. II, 117, 490; Cass. Dio XLIV, 19, 1; 3; J. P.V.D. Balsdon: *The Ides...*, s. 82; J.F.C. Fuller: *Julius Caesar...*, s. 305; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 44.

⁹³ Cic., Ad fam. XII, 16, 4.

⁹⁴ Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Suet., Iul. 82, 1; Plut., Caes. 66, 3; App., B.C. II, 117, 490.

⁹⁵ Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Suet., Iul. 82, 1; Plut., Caes. 66, 3; Brut. 17, 2; App., B.C. II, 117, 490; Cass. Dio XLIV, 19, 4. Por.: H. Gugel: *Caesars Tod...*, s. 15—16; M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 44; E. Baltrusch: *Caesar...*, s. 169.

⁹⁶ Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Suet., Iul. 82, 1; Plut., Caes. 66, 3—4; Brut. 17, 2; App., B.C. II, 117, 490—491; Cass. Dio XLIV, 19, 4—5. Zob. literaturę cyt. w przyp. 95.

⁹⁷ Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Suet., Iul. 82, 1; Plut., Caes. 66, 3—4; Brut. 17, 2; App., B.C. II, 117, 492; Cass. Dio XLIV, 19, 5.

nia Cezara życia⁹⁸. Można też sugerować, że uczestniczący w spisku cezarianie — oczywiście przy współudziale pozostałych zamachowców — wśród obecnych na sali obrad senatorów wywołali również panikę. To bowiem, co rozegrało się przed pomnikiem Pompejusza, gdzie zamordowano Cezara, wyglądało na porachunki między dyktatorem a jego najbliższymi współpracownikami i skłoniło większość uczestników rozpoczętego posiedzenia senatu do natychmiastowej ucieczki⁹⁹. W rezultacie spiskowcy, przede wszystkim jednak znajdujący się w ich gronie cezarianie, niechcący uniemożliwili M. Juniuszowi Brutusowi wygłoszenie do zgromadzonych przemówienia i uzyskanie poparcia senatu dla dokonanego czynu¹⁰⁰. Doprowadziło to do utraty kontroli nad sytuacją. W efekcie wszyscy zamachowcy musieli ponownie skorzystać z pomocy D. Brutusa, który — dzięki zgromadzonym w teatrze Pompejusza gladiatorom — umożliwił im bezpieczne opuszczenie miejsca zamachu i przemieszczenie się pod ich osłoną na Kapitol¹⁰¹.

Informacje źródłowe wykorzystane w niniejszym artykule wskazują, że antyczni autorzy piszący o zamachu dokonanym na G. Juliusza Cezara 15 marca 44 roku obok głównych organizatorów spisku, czyli M. Juniusza Brutusa i G. Kasjusza Longinusa, wyeksponowali w swych tekstach przede wszystkim tych jego uczestników, którzy byli stronnikami i zarazem bliskimi współpracownikami zamordowanego, a więc cezarian. W rezultacie o poczynaniach reszty spiskowców, oprócz znajomości imion i nazwisk niektórych spośród nich, nie wiadomo praktycznie nic. Taki stan rzeczy wynika z faktu, że cezarianie byli najaktywniejszymi członkami sprzysiężenia zorganizowanego przeciwko Cezarowi. Pod tym względem wyraźnie przewyższali pozostałych spiskowców, mimo że stanowili wśród nich wyraźną mniejszość¹⁰². Niektórzy z owych cezarian odegrali w trakcie zamachu, a być może również w czasie przygotowań do niego, bardzo ważne, a nawet kluczowe role. W tym świetle uczestniczący w omawianych tu idach marcowych stronnicy zamordowanego dyktatora

⁹⁸ Nic. Dam., Vit. Caes. 24; Liv., per. XCVI; Suet., Iul. 82, 2; Plut., Caes. 66, 5; Brut. 17, 3—4; App., B.C. II, 117, 493; Cass. Dio XLIV, 19, 5.

⁹⁹ Nic. Dam., Vit. Caes. 25; Suet., Iul. 82, 3; Plut., Caes. 66, 5; App., B.C. II, 118, 494; Cass. Dio XLIV, 20.

¹⁰⁰ Plut., Caes. 67, 1; Brut. 18, 1. Por.: App., B.C. II, 119, 499.

¹⁰¹ Vell. Pat. II, 58, 1; Plut., Caes. 67, 2; App., B.C. II, 120, 503; Cass. Dio XLIV, 21, 1—2; T. Łoposzko: *Historia...*, s. 320.

¹⁰² Znamy ich siedmiu (por. s. 44—47 niniejszego artykułu). Tymczasem przyjmuje się, że wszystkich senatorów uczestniczących w spisku wymierzonym przeciwko Cezarowi było ok. dziewięć (Suet., Iul. 80, 3) lub nawet blisko dwanaście razy więcej (Nic. Dam. Vit. Caes. 19). Por. np.: M. Jehne: *Die Ermordung...*, s. 41; E. Baltrusch: *Caesar...*, s. 158, 160. Jednak niektórzy historycy (np. S.L. Utczenko: *Kryzys...*, s. 386—387; M. Cary, H.H. Scullard: *Dzieje Rzymu...*, s. 551) sugerują, że cezarianie stanowili wtedy wśród sprzysiężonych większość, mimo że innych polityków o tej orientacji, poza już wspomnianymi w tekście niniejszego artykułu oraz w cytowanych w nim opracowaniach, nie wskazują.

muszą być postrzegani jako ich najważniejsi uczestnicy. Zainteresowanie nimi oraz ich działaniami ze strony starożytnych autorów wynikało także z faktu, że udział i rola cezarian w tym wydarzeniu były nie lada sensacją. Dowodziły one bowiem, że do zamordowania Cezara przyczynili się przede wszystkim jego przyjaciele i bliscy polityczni współpracownicy.

Norbert Rogosz

A contribution and role of Caesarians in the attempt on the life of G. Julius Caesar (15 March 44)

Summary

Investigating the role of Caesarians in the attempt on the life of G. Julius Caesar on 15th March 44 BC, the author of the article makes an attempt to explain several issues connected with this subject-matter. First of all, he establishes the criteria serving the purpose of distinguishing Caesarians. He defines them analysing the ways of presenting politicians connected with who participated in his murder typical of the authors of Ancient source texts and contemporary historians. He also brings the profiles of assassigators closer and clarifies motives which could make the senators befriended with Caesar act against their protector and leader. Having presented the very issues, the author discusses the role of Caesarians in the attempt on the life of G. Julius Caesar. He considers it relatively thoroughly, examining the activity of the best-known Caesarians in the conspiracy organized against Caesar and in the course of the assassination which ended in his death on a day of the Ids of March in 44.

Norbert Rogosz

Der Beitrag von Cäsars Anhängern zum Anschlag ans Cäsars Leben (15. März 44)

Zusammenfassung

Die Rolle der Cäsars Anhänger zu dem am 15. März 44 vor Christi Geburt ans Leben G. Julius Cäsars geübten Anschlag erforschend, beabsichtigt der Verfasser einige Fragen zu klären. Zuerst gibt er Kriterien, anhand deren er die einzelnen Cäsars Parteigänger zu unterscheiden versucht. Er zeigt auf welche Weise die Autoren von antiken Werken und die heutigen Historiker die an dem Mord teilnehmenden Politiker beurteilt haben, und charakterisiert die einzelnen Attentäter. Der Verfasser überlegt, was konnte die mit dem Cäsar befreundeten Senatoren dazu bewegen, gegen ihren Protektor und Führer aufzutreten. Weiter bespricht er die Rolle von Cäsars Anhängern in dem auf G. Julius Cäsar verübten Attentat. Das macht er wirklich tiefgründig, indem er die Beteiligung von den bekanntesten Cäsars Parteigängern an der Verschwörung gegen Cäsar und and dem, an dem Iden des März 44 v. Chr, G. verübten Attentat erforscht.